

Repræsentation og ‘Sirlighed’

To digte til Christian V’s salving 1671

Af Maiken Rolsted Friis

Lejlighedsdigtningen, som står i et nært forhold til retorik, har generelt været en miskrediteret genre, der især har mødt kritik fra romantikere, men også fra nykritiske og postromantiske røster. Deres modvilje kan hovedsageligt forklares ved, at de har bedømt genren ud fra kriterier, der stammer fra oplevelsesæstetikken, som Goethe var en af hovedmændene bag.¹ Gadamer var den første til for alvor at komme med et forsvar for kasualyrikken og til at påpege, at det kunstbegreb, som den hviler på, er et radikalt andet end oplevelsesæstetikken.² I det 20. århundrede har genren generelt gennemgået en rehabiliteringsproces, hvilket kan kædes sammen med en nyvakt interesse for klassisk retorik i litteraturforskningen.

Bordings salvsingsdigt »Den Cimbriske Nordens Frydeskrig ...«

Anders Bording er formentlig den første danske poet, der har levet af sin digtning. Efter en række personlige kriseår, der afspejlede rigets generelle økonomiske tilstand, fik han endelig i 1666 under Frederik III status som hofpoet med fast løn. Med ansættelsen fremkom *Den Danske Mercurius*, Danmarks første trykte avis, som Bording havde fået ideen til fra Solkongens hof, hvor nyhederne også blev distribueret på vers. Da Christian V efterfulgte sin fader på tronen i 1670, blev Bordings ansættelse dog ikke umiddelbart fornyet, og indtil 1672, hvor han igen blev taget til nåde, måtte han formentlig klare sig for indtægten fra versavisen. I denne periode uden løn blev hans produktion af lejlighedsdigte sat i vejret for at fremme hans levestandard.³ Hyldestdigtet til Christian V’s salving i 1671⁴ er fra denne tid, men synes ikke at have fået afgørende indflydelse på Bordings forhold til kongehuset.

I litteraturhistorien er Bording hovedsageligt blevet husket for sin skelsættende bedrift i forbindelse med *Den Danske Mercurius*, men også hans indsats i andre genrer nævnes ofte.⁵ Af hans digtning til kongehuset har især hyldestdigtet til Ulrik Frederik Gyldenløve (1663) og smædedigtet om Corfitz Ulfeldt (1663) tiltrukket sig opmærksomhed,⁶ mens salvingsdigtet til Christian V derimod har stået i skyggen af Kingos »Hosianna«, idet dette digt med Billeskov Jansens ord ragede op over de øvrige digte »Som Egen over Smaakrat«.⁷ Bordings salvingsdigt synes således heller ikke tidligere at have været genstand for behandling i forskningen.

Frydeskriget over Christian V kan på Fafners⁸ strofeformel noteres: bi ('13)² ('12)² med rimskemaet AAbb. Metrummet kaldes heroisk alexandrin, og dette ophøjede versemål blev især brugt meget i 1600-tallet, når digteren skulle rette henvendelse til kongen og andre personer i samfundets top. Kingo benytter således det samme metrum i sit salvingsdigt, »Hosianna«.

Kommunikationssituationen i Bordings 100 vers lange digt er hurtigt overskuet: Digtets modtager er kong Christian V, idet han både figurerer i digtets overskrift og er personen bag digtets pronominer i anden person. Han er endvidere den eneste, der bliver genstand for en apostrofe (x 3), som det sker i denne hylende passage:

O ædle Kongers æt o Potentaters Krone
 O stoere Christian hves Herredom och throne
 Den u-forfalskte dyd har self lagt grundvol til
 Och Lykkens gunst, fra slect til anden fremme vil (vers 13-16)

Frydeskrigets afsender er »Den Cimbriske Norden«. I modsætning til sørgedigtet ved Frederik III's død (nr. 53), »Den Cimbriske Nordens taare«, som har et »Sørgeligen opoffrede ved A.B«, optræder Bordings navn ingen steder i digtet. Dette fænomen synes at være selvmodsigende for en lejlighedsdigter, som ønsker at gøre opmærksom på sig selv, og det forekommer da også kun sjældent i kongedigtene – nærmere betegnet kun i tre digte ud af i alt tolv.⁹ Den manglende afsenderangivelse kan meget vel være en bevidst handling, eftersom forfatteren ikke mærkes i digtet, og digtets første person gennemgående er pluralis-pronominet.¹⁰ Forestillingen om den kollektive hyldest til kongen tydeliggøres i formuleringer som denne fra afsnittets klimaks: »Ja, gjerne, Ja: Hvad vj med samlet haand och stemme / Din Naade svoret har, ret aldrig vi forglem-

me« (vers 77-78). Her taler den kollektive krop også med én stemme. I praksis er det altså hele det cimbriske, dvs. danske Norden, der hylder kongen i digtet, hvilket giver en forstærkende effekt.

1600-tallets digtning er skabt med en klar intention om at frembringe et stykke kunst, et artefakt, og den adskiller sig på dette punkt kraftigt fra f.eks. middelalderens folkevise, som ifølge den traditionelle opfattelse ikke afspejler en bevidst poetologisk refleksion fra forfatterens side. Den danske kunstpoesi havde den latinske digtning som forbillede og havde derfor som den latinske sit fundament i retorikkens system. Dette satte sit præg på digtningen i form af en detaljeret udsmykning af stilen og en streng logisk opbygning af digtet. I undersøgelsen af Frydeskrigets komposition kan *dispositio*-fasens termer fra den antikke retorik derfor med fordel benyttes.¹¹ I tråd med den overordnede retoriske målsætning skal også denne fase bidrage til at øge digtets *persuasio*-værdi, og dette gøres først og fremmest ved, at digteren lægger en tydelig leddeling og en klar indre sammenhæng ned over digtets stof. Hvis ikke læseren får præsenteret stoffet i en logisk og overskuelig rækkefølge, mindskes forståeligheden, som er første punkt på vejen til overtalelse. Overskuelighed og indre sammenhæng er da også karakteristiske træk ved Bordings digt, og der kan endog øjnes en argumentationsstruktur. Det falder i fire dele, som er tæt forbundne, og forbindelsen kommer i stand ved, at der indledningsvis fremsættes en påstand, *propositio*, som der efterfølgende argumenteres for. De fire dele er: *exordium* (vers 1-8), som indledende fremsætter hovedsagen, uden at kongen dog nævnes endnu, *narratio*, som er delt i to afsnit, hvoraf vers 9-64 (A) er koncentreret om lovprisning af kongen og om, hvad han kan gøre for folket, mens vers 65-84 (B) beskriver folkets trofasthed og loyalitet mod kongen, og endelig *peroratio* (vers 85-100), der rummer fremtidsønsker for kongen, og som desuden atter understreger Guds indgriben og kongens mildhed.

Allerede i *exordium*-delen fremsættes *propositio* – det som læseren skal overbevises om, og det er, at kroningen – her metonymisk manifesteret i tidspunktet for kroningen, »den glade« eller »ædle dag« – vil blive til lykke for riget. Med omtalen af dagen menes altså kroningen af Christian V, men heri ligger desuden den nye forfatning med arveret og enevælde, som blev indført 1660 og nedskrevet i kongeloven af 1665. Hele Bordings digt er således formet som en lovprisning af den nye forfatning og i det hele taget af kongemagtens væsen. En argumentstruktur,¹² som er så typisk for disse retoriske renæssance/baroktekster, fuldbyrdes dernæst ved, at der til denne *propositio* kommer i alt tre belæg.

Det første er, at Gud står bag hele omvæltningen inkl. den forestående kroning – jvf. »Saa lader Himlen nu den glade dag oprinde« (vers 1). Det næste er, at omvæltningen og kroningen sker med hele folkets »feligis ynsk och bøn« (vers 7). Ud over disse to belæg, som altså præsenteres allerede i *exordium*-delen, kommer igennem hele *narratio* A desuden det meget betydningsfulde belæg, at kongen er i besiddelse af en række personlige egenskaber, som vil komme befolkningen til gode, og heraf fremhæves især hans store mildhed og kærlighed til undersåtterne.

Den fremtidige lykke, som vil tilsmile riget efter Christian V's kroning, og de tre fremførte belæg, der henviser til henholdsvis Gud, konge og folk, former tilsammen digtet, ligesom disse elementer er vigtige piller i samfundet og det menneskelige liv. Digtets mikrokosmos afspejler altså livets makrokosmos, og kongens centrale plads bliver dermed endnu mere central og ophøjet i digtet.

At belæggene udgøres af samfundsmæssigt konstituerende størrelser, skulle hermed være anskueliggjort, men bemærkelsesværdig er også den systematik, som Bording behændigt har lagt i distributionen af belægstoffet i digtet. Kunstpoetens bevidste håndtering af stoffet bærer i sig selv en betydning, som ofte bliver overset af forskningen i dens jagt på stilistisk overflod. Hvis vi begynder øverst i hierarkiet, er Gudsbelægget karakteriseret ved ikke at blive behandlet i et selvstændigt afsnit, som det er tilfældet med de to øvrige og jordiske belæg. Til gengæld er det til stede i alle fire dele af digtet på samme måde, som Gud er med i alle dele af menneskets liv, og denne placering af Gud gør ham allestedsnærværende og tilfører dermed belægget særlig kraft.¹³

Det andet belæg, som har med kongens og dermed hovedpersonens egne fortræffelige egenskaber at gøre, optræder som sagt ikke i digtets indledende afsnit, men først i det andet. Kong Christian nævnes desuden først seks vers inde i andet afsnit. Denne langsomme tilnærmelse til kernen bevirker, at der bygges en spænding op, hvorved læserens opmærksomhed skærpes, og det er netop *exordium*-delens opgave. Kongebelægget, som strækker sig over hele *narratio* A, er det absolut mest omfangsrige af de tre, og denne fyldighed skal selvfølgelig forklares med, at kongen er kroningens hovedperson og dermed den mest betydningsfulde aktør i argumentstrukturen. Foruden at forsøge at overbevise læseren om en overordnet påstand er digtets formål altså generelt at hylde kongen. Hyldningen træder tydeligt frem i de ovenfor citerede apostrofer, men også den klassiske *topos*, hvor kongen sammenlignes med solen, emmer af storstilet kongehyldest:

Den gyldne Phoebus med sin klare glands och lue
Fremtræder præctelig paa Firmamentens bue
Men du dit folkes Soel, med større majestet
Bekronet træder frem, end nogen før har seet
Hvad er din færd herojsk! hvor yndelig frembyder
Din naadis hældighed! och dig din krone pryder
Som ingen Konge før i Danmarck har for dig
Med slig en magt och ret paataget arfvelig

(vers 17-24)

Bemærk i øvrigt brugen af det antikke gudenavn, som er så udbredt i 1600-talsdigtningen, og som her gennem personificering tilfører sammenligningen liv og glans.

Den overordnede *propositio*, at kroningen vil blive til lykke for riget, rummer de to hovedaktører, kongen og folket, og de to jordiske belæg er derfor meget tæt knyttet sammen. Dette kan bl.a. ses ved, at de begge indledes med retoriske spørgsmål, der henholdsvis har kongens hjælp til folket og folkets lydighed mod kongen som tema.¹⁴ Disse to vinkler på relationen bliver dernæst henholdsvis bestemmende for hvert af de to belægsafsnit. Overalt i kongehyldesten ses derfor folket i rollen som modtager af kongens nådegaver, hvad »dit folkes Soel« i ovennævnte citat også indebærer. Kongebelæggets lange, afsluttende afsnit er en syvledet, allegorisk fremstilling af kongens fortræffelige egenskaber med udgangspunkt i kronregalierne, og hans dyder, som indledningsvis sammenlignes med den nye kongekrones¹⁵ ædelstene, konkretiseres efterfølgende deri som trofasthed, retfærdighed, krigsmod og barmhjertighed. I stort set¹⁶ alle syv billeder er folket med som den gruppe, der skal komme til at nyde godt af kongens egenskaber, hvilket understøtter *propositio*'en. Mest fremtrædende af disse egenskaber er kongens mildhed, barmhjertighed og kærlighed til undersåtterne, og dette aspekt er at finde i flere afsnit i digtet. I det sidste belægsafsnit, som fremstiller folkets respekt og lydighed over for kongen, bevirker hans store omsorg for undersåtterne, at de må frygte ham »af idel kjærlighed« (vers 72), og i den opsamlende *peroratio* omtales han som »Milde Landsens Fader«. Barmhjertighedens store vigtighed ses endvidere af, at den får lov til at præge digtets afsluttende bemærkning smykket med anaforer.

Det sidste belæg, der handler om folkets velvillighed over for kongen, er placeret i *narratio* B, der med sit mindre omfang viser undersåtternes underlegenhed i sammenligning med kongen. Det understreges i de ind-

ledende retoriske spørgsmål, at folket »gladelig« vil adlyde kongen og endog give »eye lif och blood« for at styrke ham. Dette begrundes med hans milde behandling af folket, hans fromhed og heltmod, og herved knyttes tråden tilbage til det foregående kongebelægs udsagn. Som en fortsættelse af *exordium*'ets »efter felgis ynsk och bøn« siger folket i afsnittets klimaks »ja« til kongens kroning og lover »med samlet haand och stemme« aldrig at svigte dette løfte. Højdepunktets storhed understreges desuden af Bordings typiske brug af tropen adynaton, som omskriver dette 'aldrig' ved at fremstille tre former for »Natur-unmöglichkeit«, som Lausberg udtrykker det.¹⁷ Med folket så velvilligt indstillet over for Christians kroning fremstilles omvæltningen i 1660 altså som alt andet end et kup, og kroningen kan derfor kun blive til lykke for landet.

I *peroratio*-delen samles trådene endelig. Ønskerne om fremtidig lykke bringer *propositio*'ens udsagn frem igen, og de to belæg, som er øverst i hierarkiet, gentages atter, som nævnt ovenfor. De anaforisk indledte sammenligninger med de to betydeligste israelitiske konger fra Bibelen, David og Salomon, som også blev gennemstrømmet af Guds magt ved salvingsakten, udgør et højdepunkt i den kraftfulde afrunding af digtet, men er på ingen måde Bordings eget påfund. Inspirationen til denne bibelske allegori har Bording bl.a. kunnet finde i biskop Wandals salvingsprædiken, hvori kong Christian fremstilles som Salomons efterfølger.¹⁸ Også på van Havens kronings- og salvingsbilleder er dette spor forfulgt, eftersom kong Christians trone bl.a. er afbildet med løver,¹⁹ et træk hentet fra Første Kongebogs beskrivelse af kong Salomons trone (10, 18-20). For at fuldende hyldestdigtet afrundes der endelig med to forskellige typer af kongehyldest (i 2 x 4 vers), og adskillelsen af disse to er skarpt markeret af to sæt af anaforer. Den første indledes med »Vel vorde dig« og er formet som et fremtidsønske, der er knyttet til den beslutningstagende og krigsførende side af kongens person. Den sidste type indledes med »Din«. Det personlige pronomen danner fint rammen om denne sidste understregning af kongens godhed og milde hjerte, som ser i nåde til selv den lavest rangerende undersåts bekymringer. Disse to sidste afdelinger viser endvidere ved deres rækkefølge, hvilken side af kongen der menes at optage »Det Cimbriske Norden« mest. Det gør den patos-skabende godhed, som kommer sidst og dermed har den mest slagkraftige placering. Således har *dispositio*-fasens leddeling stor betydning i Bordings digt, fordi det først er med den i baghovedet, at digtets argumentationsstruktur og dermed dets budskab viser sig i dybden for læseren. Og sådan forholder det sig generelt med 1600-tallets lejlighedsdigtning.

I den ovenstående gennemgang af salvingsdigtets komposition og tematik har de stilistiske troper og figurer allerede adskillige steder vist sig at understøtte Bordings systematiske opbygning og at understrege de betydeligste passager, og der er således en klar sammenhæng mellem indhold og form. Den traditionelle kritik af baroktekster, der går på, at de kun er tom prunk og svulst, har altså ikke almen gyldighed. Foruden de allerede omtalte troper og figurer er Bordings skrivemåde særligt kendetegnet ved et væld af parallelismer²⁰ og allitterationer,²¹ og metaforiske typer som kombineret metafor²² og personificering²³ er også typiske for ham. Hvad hans stil dog ikke ejer, er den udbredte brug af allegori, som Kingos digtning er kendetegnet ved, og herved bevarer hans udtryk det præg af enkelthed, som også kan genfindes i den argumenterende struktur.

Tilbage står at se på brugen af retoriske *topoi*.²⁴ Disse rummer, som Fafner siger, oftest »en formalisering af grundmenneskelige indstillinger til tilværelsen«²⁵ og kan derfor tilføre teksten et udvidet og historisk perspektiv. Allerede nævnt er *topos*'en, at kongen sammenlignes med den livgivende sol. Den har sit udspring i den franske solkonges centrale placering som altings udgangspunkt, og eftersom han dannede forbillede for bl.a. de danske enevoldskonger, vandt dette billede vid udbredelse i lejlighedsdigtningen, som havde til formål at styrke kongens repræsentation eller fremtoning. Den anden *topos*, som Bording benytter sig af, er en variant af »tidsklagen«²⁶, dvs. den forestilling, at den nuværende verden er af lave og står i modsætning til en tidligere og gyldne tid, men det springende punkt i hans brug af den er fremtidsvisionen om, at den enevældige kong Christian i kraft af sine fortrin vil bringe den gyldne tid tilbage til riget igen:

Ja hvad mand seer paa dig och hvad som du begynder
til Lykke tegner sig och frydelig forkynder
At du med største lof och pris dit Fødeland
Igen skalt føre til sin ærfælds værd och Stand

(vers 57-60)

På denne vis kommer kong Christian på linie med det romerske imperiums store kejser Augustus, om hvem der i Vergils *Aeneide* også blev spået:

Caesar Augustus, guddommens søn skal grundlægge gyldne
aldre på ny, som de var på Latiums jord da Saturnus
fordum var drot . .²⁷

De *topoi* fra Bordings digt, som er fremhævet her, har begge til formål at skabe dybde i kongehyldesten og dermed at bidrage til iscenesættelsen af den kongelige repræsentation. Samtidig øver de indflydelse på digtets beskrevne indre dynamik, som har det overordnede formål, at overbevise læseren om, at kroningen og salvingen af kong Christian V vil bringe lykkelige tilstande tilbage til riget.

Kingos salvingsdigt »Hosianna ...«

Som veletableret sognepræst i sin fødeby Slangerup skrev Thomas Kingo det velkendte hyldestdigt til Christian V's salving,²⁸ og selvom dette digt i dag som nævnt bliver anset for at rage kvalitetsmæssigt op over de mange andre, der blev skrevet til lejligheden, synes det ikke i sig selv at have skaffet Kingo forbedrede vilkår. Det er det første digt til kongehuset fra hans hånd, men de efterfølgende års produktion af lejlighedsdigte til fremstående personer viser dog hans opstigen i samfundshierarkiet, som godt hjulpet på vej af hans andagtsbog *Aandelige Siunge-Koors Første Part* fra 1674 i 1677 kulminerede med tildeling af posten som biskop over Fyns stift. Når eftertidens litteratur har beskæftiget sig med 1600-tallets lejlighedsdigtning, har »Hosianna« altid haft deres bevågenhed,²⁹ og det fremhæves – bl.a. på grund af det høje stilniveau – overalt hos dem som det mest bemærkelsesværdige af tidens royale hyldestdigte ikke bare i forbindelse med salvingen i 1671, men i det hele taget. Behandlingerne af det har dog ofte været begrænset til en begejstret perifrasis – Billeskov taler f.eks. om »genial Svulstighed« og fremhæver desuden digtet som »det stolte Bevis for, at i en virkelig Digtets Sind kan krybende Smiger løfte sig som Kunst«. Dog udmærker Peer E. Sørensen sig – både alene og sammen med Storstein – ved at give en sammenhængende fortolkning af digtets tematik set i forhold til enevældens idé og den reformpoetiske udvikling. Ingen steder er »Hosianna« imidlertid blevet læst ud fra et retorisk udgangspunkt.

I mange forhold ligner Bordings og Kingos hyldestdigte hinanden: De har begge kongen som modtager, og i begge sammenlignes han gennemgående med solen. Begge digte tager i *exordium*'et og *propositio*'en udgangspunkt i begivenheden, dvs. i kroningsdagen, hvilket understreger deres tilhørsforhold til lejlighedsdigtningen som genre, og desuden er

den nye styreformens væsen kernen i begge digte. Her hører lighederne imidlertid også op, for Kingos stærkt allegoriserende udtryksmåde og komplekse komposition står i skarp kontrast til Bordings stil- og strukturmæssige enkelhed. Forskelligheden er også markant, hvad angår digterens synlighed i digtet. Bording, som dog i andre digte træder personligt frem,³⁰ lader sit digt være formet som en kollektiv hyldest, hvor digteren selv træder helt i baggrunden til fordel for det »Cimbriske Norden«. Til trods for nogle folkelige bønner³¹ og titlens kollektivitet er Kingo derimod tydeligvis selv afsender i »Hosianna«, og han lader oven i købet en stærk digterisk selvbevidsthed og selvtillid ytre sig i et allegorisk billede med et solur. I digtets begyndelse lægger han ud med at bede himlen om hjælp til at give den betydningsfulde dag en rigtigt formet fremstilling.³² Som det fremgår af de efterfølgende vers, skal hans manglende formåen ses i lyset af kongens storhed, og der er derfor ikke tale om den klassiske indlednings *topos* »*excusatio propter infirmitatem*«,³³ men nærmere om brug af tropen *aporia*.³⁴ I billedet med soluret understreges det dog klart, at han til trods for emnets storhed godt kan beskrive det, ligesom »En grov Metalle-Pind« kan beskrive den store sols gang gennem dagen. Denne selvbevidsthed er den samme, som man generelt kan finde i den reformpoetiske bevægelse, hvor f.eks. Judichær beskriver barokken som »den kunstrige, fuldkomne og nye måde« i modsætning til folkevisens forkastelige kunstløshed.³⁵

»Hosianna« kan ligesom Frydeskriget inddeles i *exordium*, *narratio* og *peroratio*. Det skal atter understreges, at det kun giver mening at bruge de retoriske betegnelser fra *dispositio*-fasen, hvis de i digtet betegner afsnit, som har en klar indbyrdes sammenhæng og arbejder sammen imod et overordnet mål, *propositio*'ens udsagn.³⁶ Dette er også tilfældet hos Kingo, men den argumentationsstruktur, som er til stede i digtet, træder ikke ligeså tydeligt frem som hos Bording på grund af det mere fortættede udtryk. Det fremkommer ved, at centrale betydningselementer som himmel, sol og evighed bliver fremsat på flere forskellige niveauer i digtet. Virkningen er, at digtet på overfladen kan synes uigennemtænkt og uoverskueligt, men efter et indgående studium af den bevidst ordnede komposition åbner blomsten sig.

Exordium udgøres af det første naturlige afsnit (s. 3, vers 1-24), og heri fremsættes *propositio*'en, som ligner Bordings, men er mere udbygget. Den er, at dagen, dvs. salvingen og kroningen, »Til langsom Ævighed« vil medføre fremgang, ære, sejr, fryd og fred i Norden og vil indebære, at Danmark og Norge vil bestå til evig tid, eller, som Kingo siger,

»med Himlen«, (vers 1-4). Et andet element i påstanden er, at dagen vil medføre, at »de vide Throne-Planter«, dvs. den fremtidige slægt af konger og dronninger, som på dette tidspunkt er repræsenteret af Christian V og Charlotte Amalie, vil »feste stadig [= varig] Rood« og føre slægten videre »aff lutter Konge-Blood« (vers 11-12). Hermed hentydes selvfølgelig til arveretten, hvis indførelse retfærdiggøres senere i digtet i kong Frederik III's fromhed, gudsfrygt og heldemod under Karl Gustavs belejring af København i 1658-9.

Herefter følger tre forskellige *narratio*-dele: Den første, A, giver en beskrivelse af den af Gud indstiftet³⁷ styreform, som himmelhvælvingen fremviser med solen som den enevældige, men nådige hersker, månen som hans stedfortrædende dronning og stjernerne som deres lydige undersåtter. I den efterfølgende, B, føres det allegoriske billede tilbage til kongen og hans styreform, som ligeledes er indstiftet af »Himlen«, hvilket her vil sige Gud. Endelig ledes allegorien i den sidste del, C, tilbage til undersåtterne, der ydmygt adlyder ligesom stjernerne.³⁸ Meget typisk for Kingo indledes den efterfølgende *peroratio* med et konkluderende adverbium:

Saa skal med Himlen selv, med Sool og Maane blive
 Det KONGELIGE PAR, thi HERren selv skal give
 Sit Folkes Ynske Rum . . . (s. 8 vers 25-27)

Narratio C slutter med ønsket om, at Gud vil give Danmark og kongen en arving inden et år, og ønsket gentages desuden efterfølgende i *peroratio*'en i folkets ønske om, at dronningen må være frugtbar. Det er altså 'sådan', kongeparret skal opnå den evige beståen, som ellers kun er solen og månen forundt. At betydningen af »Saa« her er 'sådan' eller 'på denne måde', ligesom det er tilfældet med det lille »Saa« i afrundingen af *narratio A* (s. 6, vers 1), hvor det kosmiske kongepars uforanderlighed bliver understreget, er altså ikke nogen tilfældighed. Den tydelige forbindelseslinje mellem det kosmiske og det jordiske plans idealfigurer udfoldes overalt i digtet og især i *narratio*-delene. Indtil dette sted i *peroratio*-delen har sammenligningen dog mest gået på den enevældige »frie« (i forhold til håndfæstningens bånd) regering, men her bliver lighed mellem sol og konge, hvad angår evig beståen, også bragt i stand. Dette udslag af reproduktions- og evighedstematik afslutter desuden den arveretslige del af *propositio*'en, som blev fremsat i *exordium*'ets »Throne-Planter«.

Sidste del af *peroratio* handler ligesom *exordiets* (og *propositioens*) første del ikke om den aktuelle konge, men om de generelle visioner for fremtidens styreform, og derfor benytter Kingo sig af perifraser med de kosmiske betegnelser, selvom det nu er den konkrete, jordiske verden, der hentydes til:

Skift, Himmel, Dag og Nat, i mens du Sool og Maane
Har paa dit runde Blaa, saa skal og NORDEN laane
Aff dig Regierings skik; EN SOOL og MAANE skal
Regiere friligen blant NORDENS Stjerne-tal. (s. 9, vers 3-6)

Med en omvendt adynaton, dvs. en omskrivning af ordet »altid«³⁹ gives i »i mens du ..« en genklang af det indledende »Til langsom Ævighed« (s. 3, vers 3). Den indledende påstand om rigets evige beståen og den evige fremgang i Norden er i løbet af digtet blevet nærmere præciseret og kan i den opsamlende *peroratio* nærmere specificeres til at udgå fra styreformenten, der vil bestå i evighed: Enevælden.

Således har Kingo formet digtet i en slags kiasme, der kan noteres ABCBA. A-delene først og sidst handler om de generelle visioner for riget, B-delene om kongeparret med fokus på arveretten og den midterste C-del udfolder den betydningsbærende sidestilling af kongen og solen. Denne sammenligning kommer således til at blive en form for belæg for påstandene. Det vil altså gå godt i al fremtid i Norden, fordi kongen er enevældig og nådig ligesom solen og får dens evige beståen gennem sine børn og efterkommere, og fordi undersåtterne er lydige og trofaste ligesom stjernerne⁴⁰ (*narratio* A, B og C). Kongeslægten vil desuden fæste varig rod, fordi Frederik III fik arveretten indført i kraft af sin fromhed og gudsfrygt.

Ligesom solen både kan brænde og varme, kan kongen også både enevældigt sætte sin magt igennem og hjælpe undersåtterne. På grund af hensynet til kongemagtens omdømme vægtes den kærlige hånd højere i digtet end den strenge, på samme måde som Bording særligt fremhævede kongens mildhed og kærlighed til undersåtterne. Dette kan ses i fremstillingen af solens virke, hvor »Saa mangt et Naade-blus og Himmelig Øye« (s. 4, vers 17) dominerer i helheden. Den store betydning, kongens nåde har for den samlede velfærd i riget, kan også aflæses af digtets titel. Ordet 'Hosianna' kommer fra hebraisk og har betydningen »frels nu«, og det blev som bekendt oprindeligt brugt som hyldestråb til Jesus, da han drog ind i Jerusalem som den af Gud udpegede konge. Når

det i digtet generelt og af gejstligheden bruges som hyldestråb til den jordiske kong Christian V, er der ikke tale om blasfemi, eftersom Gud ifølge den lutherske ortodoksi selv har indsat kongen som sin repræsentant på jorden. I *narratio C*, som i tre trin udfolder et konkret salvingsforløb,⁴¹ kommer dette råb om hjælp igen, hvor undersåtterne (jvf. »Vi for dig alle Mand . . .«, s. 8, vers 14) afslutter deres bøn for kongen med en kosmisk omskrivning af det bibelske »Hosianna« til ham: »Lius op, skiud Straaler frem, ald NORDENS Held og Glæde« (s. 8, vers 8,21).

Tidsklage-*topos*'en, som Bording brugte, er altså også til stede her, idet Christian V ifølge »frels os«-bønnen opfattes som den, der skal komme og føre landet ud af det nuværende kaos. Dette kaos var faktisk til stede i Danmark på denne tid hovedsageligt forårsaget af de opslidende krige med svenskerne og den langvarige, internationale lavkonjunktur.⁴² Af andre *topoi* er solkonge-allegorien allerede blevet omtalt.

Tekstens sproglige udsmykning, *ornatus*, som hører ind under den retoriske *elocutio*-fase, er særligt interessant i forbindelse med Kingos digt, fordi hans stil er så righoldig i brugen af troper og figurer. Ligesom Bording har han et væld af parallelismer og allitterationer, hvis funktion primært er at forstærke og udsmykke. Også de kombinerede metaforer, som i sig selv indeholder »Gaadens Løsning«,⁴³ og som Bording brugte flittigt, har Kingo f.eks. i »Læbers tale«. Mere interessant er dog hans brug af dramatiske figurer, som virkelig svinger stemningen i sky. Det typiske sted at finde disse er i *exordiet*, hvor læserens opmærksomhed skal vækkes med stød i basunen. I digtets første fire vers får vi således tre udråb, som både indeholder en apostrofe til »ald Nordens Held og Ære« og til »I TVILLING-RIGER«. Senere kommer apostrofer til himlen, til den »svage Sang-Gud-inde« og til den »Sølv-Øyet Østen-Skandse«. Sidstnævnte udtryk rummer i sig selv hele to pragteksemplarer af Kingos berømte komposita, som digtet har mange andre eksempler på.⁴⁴ Apostrofen anvendes selvfølgelig også i de to jordiske belægsafsnit (*narratio B* og *C*), hvor kongen selv er i centrum. Den patos, som apostrofen er med til at skabe, forstærkes desuden yderligere ved brug af gentagelsen i et vers som »Du, du vor Nordens Sool« (s. 6, vers 7).

Kingos brug af allegori, som er Bording fremmed, er allerede blevet kraftigt understreget i brugen af himmelhvælvingen som rigets spejlbillede, og dens indvirken på helheden giver sig udtryk i en øget kompleksitet, fordi alle niveauer i digtet indvæves i dette sol-kongebillede. Det medfører dog også i vid udstrækning en øget livlighed i billedsproget, hvor der gives talrige fremstillinger af besjælede kosmiske størrelser. I

indledningen, hvor der blot skal lægges op til sol-kongeallegorien, skal den konkrete sol i solopgangen »svandse« »i Purpur-Kaaben«, mens vi længere fremme i digtet (s. 5) møder stjerner, der pynter sig, og skyer, der rider på månens ansigt.⁴⁵

Fordi Kingo bruger de stilistiske virkemidler så hyppigt, bliver brugen af dem mindre iøjnefaldende på særligt vigtige steder, og sammenspillet med kompositionen bliver derfor mindre tydeligt, end tilfældet var i Bordings tekst. Et træk, der dog hjælper med til at understøtte kompositionen, er anaforen. Dens primære funktion er nemlig at binde vers med indbyrdes tilknytning sammen. Tydeligst fremgår det af passagen med kronregalierne, hvor hver af de fire genstande præsenteres i vers, der indledes med »Her«. Forinden er deres vigtighed blevet fastslået i to vers, der indledes med samme ord. De tre salvingstrin i det efterfølgende *narratio* C-afsnit indledes ligeledes alle tre med formularen, »Gak, . . . gak..«.

Hermed skulle det være tydeliggjort, hvilke redskaber Kingo benytter sig af for at opnå den »geniale Svulstighed«, som stemmer godt overens med den komplekse komposition.

Den retoriske læsnings brugbarhed bliver ved analyser af Bordings og Kingos kongedigte særlig tydelig i forbindelse med kompositionen, som vel at mærke i sig selv er betydningsbærende. Den sproglige udsmykning, som normalt stjæler hele billedet i forskningen og fremhæves for sin egen skyld, viser sig at være i skabt i tæt relation til digtets opbygning. Bordings overskuelighed og enkelhed i struktur og stil står i klar modsætning til Kingos allegoribaserede komplekse hyldest, som fremstår med større pompøsitet. Ejnar Thomsen udtrykker forskellen mellem dem på følgende farverige måde: »Bording [kan] meget vel, når lejligheden kræver det, blæse i basun; men øjensynligt nyder han fra tid til anden at få kenderne i de normale folder. Hvad derimod Kingo angår, lader det til, at han som fyrstedigter befinder sig des bedre, jo mere luft han har i mundhulen«.⁴⁶ Den kunstpoetiske bestræbelses sirlighed med dens store bevidsthed om retoriske virkemidler er tydelig hos dem begge. Hos Kingo kommer den poetologiske refleksion desuden til udtryk i hans markante selvtematisering.

Hvis man gerne vil give de to digtere hver deres kategoriserende prædikat, skal det ikke gøres på et politisk, ideologisk grundlag, eftersom de to kongedigte har fuldstændigt samme udgangspunkt, hvad angår kongemagtens fremstilling. Digternes byggeklodser er de samme, men de håndteres med forskellige armbevægelser. En kategorisering kan der-

imod foreslås på stilistisk niveau, og her kunne klassiske betegnelser som *atticisme*, der betegner den enkle stil med den diskrete brug af billedsprog, og *asianisme*, der dækker over den blomstrende overdådige stil, være mulige løsninger.⁴⁷

Lejlighedsdigtningen, som er skrevet mere på ydre anledning end af indre trang, kan godt være udtryk for sand kunst. Den generelle rehabilitering af genren kan fortsætte.

Noter

1. Se Segebrecht 1977.
2. *Wahrheit und Methode* 1960.
3. Jvf. Sønderholm 1986, s. 39.
4. Generel henvisning til Anders Bordings Samlede Skrifter, *Digte*, 1984, s. 123-126.
5. Bording har sin faste plads i gennemgangen af 1600-tallets litterære genrer i de fleste fremstillinger, f.eks. Thomsen 1935, Billeskov Jansen 1944, Storstein & Sørensen 1999 og Hougaard m.fl. 1983, (hvor Bording hovedsageligt er behandlet af Peer E. Sørensen).
6. Se Storstein & Sørensen 1999, s. 156 og Hougaard m.fl. 1983, s. 270 og 277.
7. Jvf. Billeskov Jansen 1944, s. 198.
8. Se Fafner 1989, s. 107-110.
9. Det første digt, hvori Bordings navn ikke figurerer, er digt 45 »Forhaabnings och forhalings griller«. Heri har hans egen person dog en særdeles fremtrædende placering, og i flere varianter af digtet står Bordings navn da også i overskriften (se Sønderholm 1986, s. 148). Det andet digt er smædedigtet til Corfitz Ulfeldt (nr. 48) »Alle ærlige danske hjerters afsky«.
10. F.eks.: »Och staae for os i vext..« (vers 8); »Den dyrebare malm [...] os gifver at beskue« (vers 33f); »Din milde medfart os saa vel at lokke veed./ At vi maa frycte dig af idel kjærlighed« (vers 71-72).
11. Den oprindelige leddeling, som den kan ses hos Lausberg 1967, er meget detaljeret, men den litterære tekst kan inddeles i tre afsnit bestående af *exordium*, begyndelsen, *narratio*, kernedelen og *peroratio*, slutningen. Martin Wittenberg (1972) benytter med held denne model gennem hele sin afhandling. Se i øvrigt Fafner 1977.
12. Jvf. Toulmins argumentationsmodel ifølge Jørgensen 1985. Påstand, belæg og hjemmel er de tre elementer, som skal være til stede, hvis der skal dannes et argument. Som her i Bordings tekst er hjemlen dog oftest kun implicit til stede som en underlæggende præmis, der bevirker, at overgangen mellem påstand og belæg er logisk gyldig.
13. De fire steder er:
Exordium, vers 1: »SAa lader Himlen nu den glade dag oprinde«.

Narratio A: vers 25-26: »Ey nogen uden Gud som er al visdoms Herre/ Har kronet dig med den:«

Narratio B: vers 67-68: »Hvo vil ey dig ansee for Himlens Sendebud./ Som Himlen [...] kalder Jordens Gud?«

Peroratio: vers 89-90: »..o Milde Landsens Fader./ Som kongers Konge self til Konning salfve Lader«.

14. Jvf. *narratio A*: »Hvo kand ey fatte Moed? hvo vilde sig ey glæde/ Naar hand fornemmer den paa Konge-stoel och sæde [...] / Som hand nest Himlens hjælp alt det adnyde skal« (vers 9-12) og *narratio B*: »Hvo vil ey gladelig til Jordan need sig neye./ For dig, som værdig varst, en gandske Jord at eye?« (vers 65-66).
15. Enevoldskronen, som nu kan ses på Rosenborg Slot, blev lavet af Poul Kurtz 1665-1670 til Christian V's salving og kroning 1671 og blev sidst brugt af Christian VIII 1840.
16. Billedet med rigsæblet (vers 45-48) rummer dog ikke det folkelige element, men viser blot kongens uendelige magt.
17. Jvf. Lausberg 1967, § 189, 3b, s.68.
18. Jvf. Hougaard m.fl. 1983, s. 191.
19. Sølvløverne blev oprindeligt bestilt af Frederik III for at skabe et repræsentativt scenario med allusioner til den bibelske fortælling. Dette skulle understrege, at enevoldskongen var konge af Guds nåde ligesom David og Salomon.
20. F.eks. »Kongestoel och sæde«, »betegner och afmaler« og »brand och lue«.
21. F.eks. »felgis fred och floor«, »milde medfart« og »Som kongers Konge self til Konning salfve Lader«.
22. Se Albeck 1939, s. 120. Eksemplerne herpå er legio, særligt ved en genitivisk tilknytning: »Firmamentens bue«, »Din naadis hældighed«, »J nødens haarde tid«, »Det gylden æbles bold« og »Salfvens ædle saft«.
23. F.eks. »den ædle dag, som lofver och tilsiger«, »Saa dig maae tjene self den sidste Thules Øe« og »Din milde medfart os [...] at lokke veed«.
24. Toposbegrebet er i denne sammenhæng bredere defineret end det er tilfældet i den antikke, retoriske tradition (Se Lausberg 1967). Det falder her i tråd med Curtius' definition, ifølge hvilken topoi ikke er normative didaskalier, men et forråds-kammer af klichéfyldte vendinger, der er knyttet til poesien, er historisk betingede og farvet af den tid og de traditioner, forfatteren er forankret i. Se Curtius 1979, s. 79-83.
25. Se Fafner 1982, s. 96.
26. Se Fafner samme sted.
27. VI, 791ff, i Otto Sten Dues oversættelse, Centrum 1996. Kong Christians ovennævnte fire dyder er i øvrigt også nogenlunde sammenfaldende med kejser Augustus' kardinaldyder, som med latinske termer benævnes pietas, justitia, virtus og clementia. Se f.eks. Niels Hannestads *Romersk kunst som propaganda*, Berlingske Forlag, København 1976 (s. 40).
28. Generel henvisning til Thomas Kingos Samlede Skrifter, bd. II, 1975, s. 1-9.
29. Se f.eks. Thomsen 1935, s. 188, Billeskov Jansen 1944, s. 198, Hougaard m.fl. (Peer E. Sørensen) 1983, s. 270f og Storstein & Sørensen 1999, s. 149f. Disse henvises der til i det følgende.
30. Dette sker især i krisedigterne fra årene før den kongelige ansættelse f.eks. i

- »Den haarde nøds bønlig klageskrift« og »Forhaabnings och forhalingsgriller«. Bording var en af de første i dansk litteratur til at forme denne digteriske selvbevidsthed.
31. Se s. 8, vers 16-21 og igen s. 8, vers 29 – s. 9 vers 2.
 32. Se s. 3, vers 13.
 33. Se Fafner 1982, s. 33.
 34. Se Lausberg 1967, § 383.
 35. Jvf. Fafner 1994, s. 77.
 36. Retorikeren Charlotte Jørgensen kritiserer netop litteraten John Chr. Jørgensen for i sine retoriske analyser af forskellige anmeldelser at reducere retorikken til at være ren form. Hendes anke går på, at han bruger de retoriske værktøjer mekanisk, så de fremstår uden forbindelse med indholdet. John Chr. Jørgensens artikel »Recensionens retorik« findes i Kritik nr. 120, 1996, og Charlotte Jørgensens kommentar »Retorikkens spændetrøje« i Kritik 125/126, 1997.
 37. Jvf. »En ævig-lenked Fred« (s. 4, vers 6) dvs. styreformen, som medfører fred, er evigt styret af Gud.
 38. Narratio A: s. 3, vers 25 – s. 6, vers 4; narratio B: s. 6, vers 5 – s. 7, vers 19 og narratio C: s. 7, vers 20 – s. 8, vers 24.
 39. Se Lausberg 1967, § 189, 3a.
 40. Den idealiserede fremstilling af stændernes og især den gamle fødselsadels grænseløse velvillighed over for kongen stemmer næppe overens med 1600-tallets virkelighed.
 41. S. 7, vers 20: »Gak, mægtig Herre, gak, besee din Arve-Throne«.
S. 8, vers 13: »Gak, NAADIG HERRE, gak, og lad dig derpaa Salve«.
S. 8, vers 22: »Gak Himmel-smurde Mand din Arve-Stool at klæde«.
 42. Nedgangsperioden i Danmark satte ind med Christian IV's deltagelse i Trediveårskrigen fra 1625 og fortsatte til ca. 1740, hvor en ny højkonjunktur satte ind, jvf. Jespersen 1989, s. 93.
 43. Jvf. Albeck 1939, s. 119.
 44. F.eks. »Himmel-smiil«, »Throne-Planter«, »Vinter-Voldsmand«, »Fiske-sal«, »Frost-lived« og »Himmel-signed«.
 45. For kuriositetens skyld skal nævnes et eksempel på den sjældne *hendiadyoin* (»et gennem to«), hvor to substantiver (det ene med adjektivisk karakter) forbundet med »og« skal betegne ét begreb. Hos Kingo findes »Hun holder alt sit Hoff og Friheds Regimente/ I Rigtighed og Gang...« (s. 5 vers 28) Sidstnævnte forbindelse vil mere naturligt kunne udtrykkes med 'i sin rigtige gang' dvs. i gang på rette måde. Denne figur gør det modsatte i forhold til besjælingen, eftersom udtrykket bliver mindre levende, men dog mere specielt. Se Albeck 1939, s. 175 eller Lausberg 1967, § 305.
 46. Jvf. Thomsen, 1935, s. 187.
 47. Se Fafner 1982, s. 117f.

Litteratur

- Albeck, Ulla: *Dansk Stilistik*, 7. udgave, 2. oplag, Gyldendal, København 1996.
- Curtius, Ernst Robert: *Europäische Literatur und Lateinisches Mittelalter*, 1948, oversat til engelsk af Willard R. Trask med titlen *European Literature and the Latin Middle Ages*, Routledge and Kegan Paul, London 1979.
- Billeskov Jansen, F.J.: *Danmarks Digtekunst*, bd. 1, Munksgaard, København 1944.
- Fafner, Jørgen: *Retorik. Klassisk & moderne*, Akademisk Forlag, København 1977.
- Fafner, Jørgen: *Tanke og Tale, Den retoriske tradition i Vesteuropa*, 3. oplag 1995, C. A. Reitzels Forlag, København 1982.
- Fafner, Jørgen: *Digt og Form. Klassisk og moderne verslære, (Dansk Verskunst I)* C. A. Reitzels Forlag, København 1989.
- Fafner, Jørgen: *Dansk Vershistorie I, (Dansk Verskunst II,1), Fra kunstpoesi til lyrisk frigørelse*, C.A. Reitzels Forlag A/S, København 1994.
- Hougaard, Jens; Nielsen, Toni; Vestergaard Rasmussen, Erik; Rindom, Arne; Sørensen, Peer E.: *Dansk litteraturhistorie*, bd. 3, Gyldendal, København 1983.
- Jespersen, Knud J.V.: *Danmarks historie, Tiden 1648-1730*, bd. 3, red. Søren Mørch, Gyldendal, København 1989.
- Jørgensen, Charlotte: »Toulmins argumentationsmodel« i: *Retorisk Festskrift, 22 artikler til professor, dr. phil. Jørgen Fafner på 60 års dagen 4. januar 1985*, red.: Lone Rørbech og Peder Skyum-Nielsen.
- Lausberg, Heinrich: *Elemente der literarischen Rhetorik*, (1963), Max Hueber Verlag, München 3. udg., 1967.
- Reitzel-Nielsen, Erik: Punktcommentar til »Hosianna« i Kingo: SS, bd. VI A, s. 197ff, DSL, C.A. Reitzels Boghandel A/S, København 1965-74.
- Segebrecht, Wulf: »Das Ungenügen an der herrschenden Erlebnisästhetik und die Wiederentdeckung der 'Okkasionalität'«, kap. I,III i: Segebrecht: *Das Gelegenheitsgedicht. Ein Beitrag zur Geschichte und Poetik der deutschen Lyrik*, J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, 1977.
- Storstein, Eira & Sørensen, Peer E.: *Den barokke tekst*, Dansk lærerforeningen, 1999.
- Sønderholm, Erik: *Kommentar til Anders Bording's digte*, DSL, C.A. Reitzels Forlag, København, 1986.
- Thomsen, Ejnar: *Barokken i dansk digtning*, (1935), Munksgaard, København 1971.
- Wittenberg, Martin: *Thomas Kingos historisch-topographische Dichtung*, Rheinische Friedrich Wilhelms Universität, Bonn 1972.